

Mengangkat Kedaulatan Institusi Diraja melalui Pengucapan Istana: Kajian Istiadat Pertabalan Diraja Negeri Pahang

*Elevating the Sovereignty of Royal Institutions through Palace Speeches: A Study of the
Pahang State Royal Enthronement Ceremony*

Awang Azman Awang Pawi

*Jabatan Sosiobudaya, Akademi Pengajian Melayu
Universiti Malaya, 50603 Kuala Lumpur, MALAYSIA*
awangazman@um.edu.my

Hayati Adnan

*Kurator, Perbadanan Muzium Negeri Pahang,
Jalan Sultan Ahmad, 26600 Pekan, Pahang, MALAYSIA*
hayati.pahangmuseum@gmail.com

Published: 25 December 2022

To cite this article (APA): Awang Pawi, A. A., & Adnan, H. (2022). Mengangkat Kedaulatan Institusi Diraja melalui Pengucapan Istana: Kajian Istiadat Pertabalan Diraja Negeri Pahang: Elevating the Sovereignty of Royal Institutions through Palace Speeches: A Study of the Pahang State Royal Enthronement Ceremony. *PENDETA*, 13(2), 17–29. <https://doi.org/10.37134/pendeta.vol13.2.fa.2.2022>

To link to this article: <https://doi.org/10.37134/pendeta.vol13.2.fa.2.2022>

ABSTRAK

Bahasa istana merupakan satu laras bahasa eksklusif yang digunakan dalam kalangan keluarga atau kerabat diraja dan dalam pelaksanaan istiadat diraja. Kajian ini menganalisis penggunaan bahasa istana dalam istiadat pertabalan diraja negeri Pahang, KDYMM Sultan Haji Ahmad Shah Al-Musta'in Billah Ibni Al Marhum Sultan Abu Bakar Riayatuddin Al Muadzam Shah pada 5 hingga 9 Mei 1975. Kajian ini menggunakan kaedah analisis kandungan dokumen dengan merujuk kepada dokumen tatacara istiadat yang terdapat di pejabat Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang dan jabatan-jabatan berkaitan. Penelitian terhadap Istiadat Pertabalan Diraja Pahang menunjukkan bahawa bahasa istana masih digunakan dalam setiap tatacara istiadat di negeri ini. Selain menjadi medium memperkukuh hubungan kekerabatan di antara sesama keluarga diraja, bahasa istana turut memperkukuh hubungan diplomatik antara negara melalui warkah-warkah yang ditulis kepada negara-negara luar. Seterusnya, bahasa istana yang mempunyai unsur pengulangan, pemulukan, dan pendinaan ini turut mengangkat taraf seorang raja berbanding rakyat biasa. Hal ini kerana, seorang rakyat menggunakan bahasa sebagai manifestasi taat setia kepada rajanya. Bahasa istana juga tertakluk kepada peraturan larangan (*sumptuary law*) yang sinonim dengan masyarakat Melayu sejak sekian lama. Walaupun peraturan larangan ini membentuk perbezaan taraf raja dengan rakyat dalam stratifikasi masyarakat Melayu, namun sistem sosial ini telah diterima dan diamalkan dalam masyarakat sejak sekian lama. Penilaian dari aspek akal budi orang Melayu juga menunjukkan bahawa bahasa istana berperanan sebagai bukti intelektual masyarakat Melayu dan lambang keperibadian dan adab di antara raja dan rakyat.

Kata kunci: bahasa istana, institusi raja, istiadat pertabalan

ABSTRACT

Royal terms are an exclusive language used in the royal families and royal ceremonies. This study analyzes the use of the royal terms during the Royal Coronation Ceremony of the Fifth Sultan of Pahang, HRH Sultan Haji Ahmad Shah Al Mustain Billah Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar Riayatuddin Al Muadzam Shah on 5th to 9th May 1975. This study uses the content analysis method by referring to the documents and minutes of meeting in the Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang office and another related department. Research into the Pahang

Royal Coronation Ceremony shows that the royal terms is still used in every ceremony in Pahang. Apart from being a medium for strengthening relationships between the royal families, the royal terms also strengthen the diplomatic relations between countries through documents send to foreign countries. The elements of repetition, humiliation, and condemnation in the royal terms also elevates the status of a king compared to the common people. Moreover, the Malays use language as a manifestation of loyalty to his king. This royal terms are also subject to sumptuary law which has been synonymous with the Malays for such a long time. Although this sumptuary law forms the difference between the status of the royal and the people in the stratification of Malay society, this social system has been accepted by both parties. The research also shows that the royal terms act as an intellectual proof of the Malays civilization and as a symbol of personality and manners between the king and the people.

Keywords: royal terms, royal institution, coronation ceremony

PENGENALAN

Bahasa adalah hasil proses pemikiran dan perkaitan antara peribadi yang menjadi saksi perjalanan sesuatu buah fikiran (Asmah,1992). Justeru, bahasa bukan sahaja sekadar alat komunikasi, malah berperanan lebih daripada itu. Apabila berbicara tentang Bahasa Melayu, kita pasti akan merujuk kepada bangsa Melayu, iaitu penutur luhur bahasa ini (Ain *et al*,2017). Salah satu dari laras dalam Bahasa Melayu ialah bahasa istana, bahasa diraja atau dikenali juga sebagai bahasa dalam, iaitu bahasa yang digunakan khusus dalam perhubungan perbahasaan dalam kalangan keluarga atau kerabat diraja dan apabila menyebut hal-ehwal berkenaan raja (Asmah,2016). Bahasa istana atau bahasa diraja mungkin berasal dari bahasa yang sama dipertuturkan oleh rakyat, tetapi berbeza dari beberapa aspek, seperti perbendaharaan kata khusus dan cara mengungkapkan perkara atau tindakan tertentu (Nik Safiah *et al*,2019). Manakala, bahasa bukan diraja ialah bahasa yang digunakan dalam perhubungan yang tidak dihadapkan kepada sekatan-sekatan atau kendala-kendala di raja (Asmah,2016). Justeru, bahasa istana boleh ditakrifkan sebagai satu bahasa yang dituturkan dengan sopan, tertib dan teliti dengan ciri-ciri khusus yang menandakan perbezaannya dengan bahasa biasa dan digunakan dalam kalangan golongan diraja atau apabila menyebut hal-ehwal berkenaan raja atau lingkungan mereka yang tinggal di istana (Jelani,2010).

Sifat orang Melayu sepertimana dinyatakan oleh Vallentjin (Hashim *et al*,2018) sangat cantik, sangat pintar dan manusia yang sangat sopan di seluruh Asia. Tambahan pula, sifat santun orang Melayu ini adalah budi bahasa yang halus dan berbudi pekerti dalam kelakuan, interaksi dan komunikasi dan cuba mengelakkan konflik serta sentiasa menjaga air muka orang lain. Pemerhatian terhadap sifat dan pekerti orang Melayu ini jelas tergambar melalui bahasa yang digunakan semasa berkomunikasi. Oleh hal yang demikian, perbincangan tentang bahasa, adab kesopanan, dan hubungannya dengan institusi diraja membawa kepada satu penelitian terhadap bahasa istana atau bahasa diraja.

Penggunaan Bahasa Istana dalam Istiadat Pertabalan Sultan Pahang Kelima, KDYMM Sultan Haji Ahmad Shah Al Musta'in Billah Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar Ri'ayatuddin Al-Muadzam Shah.

Walaupun melangkaui zaman, bahasa istana masih lagi digunakan dalam melengkapkan tatacara istiadat diraja negeri Pahang. Penelitian terhadap Istiadat Pertabalan Sultan Pahang Kelima, KDYMM Sultan Haji Ahmad Shah Al Musta'in Billah Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar Ri'ayatuddin Al-Muadzam Shah menunjukkan bahawa bahasa istana masih diamalkan dalam amalan istiadat diraja negeri Pahang. Terdapat beberapa istiadat yang dilangsungkan sepanjang siri perayaan Istiadat Pertabalan, namun kajian ini memfokus kepada Istiadat Pertabalan KDYMM Sultan Haji Ahmad Shah Al Musta'in Billah Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar Ri'ayatuddin Al-Muadzam Shah yang dijalankan pada tarikh 8 Mei 1975 di Balairong Seri, Istana Abu Bakar, Pekan, Pahang.

Tatacara istiadat pada 8 Mei 1975 bermula dengan keberangkatan KDYMM Sultan Pahang dan KDYMM Tengku Ampuan Pahang (Kad Jemputan Istiadat Pertabalan,1975). Selesai lagu Negeri Pahang “Allah Selamatkan Sultan Kami” dimainkan, YAM Tengku Arif Bendahara Pahang, merangkap Yang Dipertua Adat Istiadat ditimbal oleh YAM Tengku Arif Temenggung Pahang dan YB Orang Kaya Indera Perba Jelai membaca warkah pertabalan KDYMM Sultan Pahang sebagaimana berikut:

“Pujian itu bagi Allah Seru Sekeliam Alam, doa dan kesejahteraan itu kepada Penghulu kita Nabi Muhammad SAW. Bahawa dengan kehendak dan iradah Allah tuhan sekeliam alam yang melakukan di atas hamba Nya iaitu kemangkatan Sultan Dan Raja Pemerintah Negeri Pahang Al Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al- Muadzam Shah Ibni Al-Marhum Al- Muktassim Billah Al-Sultan Abdullah, pada 11 Rabiulakhir 1394, jam 12.45 pagi bersamaan dengan 5 Mei 1974. Moga-moga dicucuri Allah atas rahmatNya ke atas Al Marhum DYMM baginda.

Bahawanya menurut Fasal (1) dalam perkara 7 Bahagian 1 Undang-undang Tubuh Kerajaan Pahang, putera yang tertua Al-Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al-Muadzam Shah, YTM Tengku Haji Ahmad Shah, telah diakui sebagai Raja Pemerintah Negeri Pahang pada 13 Rabiulakhir 1394 bersamaan 7 Mei 1974. Dan bahawasanya, menurut Fasal (1) dalam perkara 7 Bahagian 1, Undang-undang Tubuh Kerajaan Pahang, raja pemerintah selepas diakui sebagai raja pemerintah hendaklah ditabalkan menurut adat istiadat Melayu negeri ini.

Maka dengan ini saya, Tengku Arif Bendahara Pahang, Yang Dipertua Majlis Adat Istiadat yang tertubuh di bawah Fasal 1 Perkara 24 A, Bahagian 1, Undang-undang Tubuh Kerajaan Pahang, pada hari ini memasyhurkan dan memberitahu pada sekeliam kerabat-kerabat, orang-orang besar dan sekeliam rakyat jelata negeri ini dan segala jajahan takluknya iaitu mulai daripada saat dan ketika ini ditabalkan dan dimahkotakan DYMM Tengku Haji Ahmad Shah Ibni Al Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al Muadzam Shah dengan gelaran DYMM Sultan Haji Ahmad Shah Al Mustain Billah Ibni Al Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al Muazzam Shah dan YMM Tengku Hajjah Afzan binti Tg Muhammad dengan diberi gelaran DYMM Tengku Ampuan Pahang. Bahkan demikianlah, itulah pemasyhuran pertabalan dan kemahkotaan Sultan Haji Ahmad Shah Al Mustain Billah Ibni Al Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al Muazzam Shah. Barang dirahmati Allah SWT Malikul Muluk dan diberkati Nabi Muhammad SAW akan pemasyhuran ini. Amin Ya Rabbal Alamin”

(Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975)

Petikan di atas merupakan persembahan ucapan perlantikan KDYMM Sultan Pahang kelima oleh YAM Tengku Arif Bendahara, Tengku Ibrahim Ibni Almarhum Sultan Abu Bakar Riayatuddin Al-Muadzam Shah (RTM,1975). Beliau merupakan adinda kepada KDYMM Tuanku Sultan dan merupakan Ketua Adat Istiadat Diraja Negeri Pahang (Temubual Tengku Asmawi,2020). Penelitian terhadap perbahasaan istana yang digunakan mendapati, istiadat ini merupakan satu tatacara bersifat perancangan, iaitu pemasyhuran kepada seluruh rakyat negeri Pahang bahawa istiadat pertabalan dilaksanakan bagi menabalkan Tengku Mahkota sebagai Sultan Pahang. Penggunaan kata ganti nama diri ‘saya’ digunakan sebagai perbahasaan di antara beliau dengan kerabat, pembesar, dan rakyat jelata. Penggunaan kata ‘Al Marhum’ juga digunakan merujuk kepada jenazah diraja, iaitu Sultan Abu Bakar Riayatuddin Al Muadzam Shah.

Tatacara istiadat berikutnya adalah, memakaikan alat kebesaran tubuh Sultan Pahang, iaitu mahkota yang dipasang pada sehelai tanjak ‘helang menyongsong angin’ dibawa masuk ke Balairung Seri oleh YAM Tengku Besar Pahang ditimbal oleh YM Orang Kaya Indera Pahlawan Pahang dan YH Datuk Setia Lela Pahang (Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975). Istiadat memahkotakan KDYMM Sultan Pahang dijalankan oleh YAM Tengku Panglima Perang Tengku Ahmad Ibni Sultan Abdullah Al-Mu’tassim Billah (RTM,1975). Selesai istiadat memahkotakan, YAM Tengku Arif Bendahara berseru ‘Daulat Tuanku’ sebanyak tiga kali dan diikuti dengan laungan yang sama oleh seluruh tetamu. Seterusnya, YM Tengku Hajjah Wok Zaharah Ibni Al-Marhum Sultan Abdullah pula menghadap sembah untuk meneruskan majlis dengan istiadat memahkotakan KDYMM Tengku Ampuan Pahang (Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975). Untuk itu, YM Tengku Ainul Jamil Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar diapit oleh YAM Tengku Puan Muda dan YBhg Inche’ Puan Kechik

masuk membawa dulang berisi mahkota kebesaran tubuh KDYMM Tengku Ampuan Pahang. Bagi menzahirkan taat setia yang tidak berbelah bahagi kepada KDYMM Sultan Pahang, majlis diteruskan dengan persembahan ucapan taat setia daripada kerabat-kerabat dan orang besar-besar negeri Pahang. Oleh itu, YAM Tengku Arif Bendahara Pahang ditimbali oleh YAM Tengku Arif Temenggung dan YB Orang Kaya Indera Maharaja Perba Jelai memulakan persembahan ucapan:

“Patik dengan penuh takzimnya dan dengan ikhlas menyembahkan ucapan setinggi-tinggi tahniah dan kesukacitaan yang tidak terhingganya diatas selamatnya pertabalan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Sultan dan Yang Dipertuan Negeri Pahang Darul Makmur serta segala jajahan takluknya dan Duli Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Pahang. Ampun Tuanku, patik-patik sekalian dengan hati yang ikhlas dan suci menyembahkan ikrar taat setia yg tidak berbelah bagi kepada Kebawah Duli Yang Maha Mulia Tuanku. “

(Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975)

Penelitian terhadap persembahan ucapan di atas mendapati bahawa kedua-dua petikan dituturkan oleh YAM Tengku Arif Bendahara. Namun terdapat perbezaan dalam kata ganti diri kerana petikan pertama adalah ditujukan kepada rakyat jelata, dan ucapan kedua ditujukan kepada KDYMM Sultan Pahang. Dalam konteks ini, penggunaan kata ganti nama diri ‘*patik*’ merujuk kepada diri penutur dan ‘*patik-patik*’ merujuk kepada diri penutur mewakili kerabat-kerabat, dan orang besar-besar. Perbendaharaan kata istana seperti ‘*takzimnya*’ dan ‘*menyembahkan*’ berfungsi menyampaikan maksud dan perasaan manakala, perkataan ‘*Ampun Tuanku*’ menampilkan unsur pemulukan dan pindaan seorang rakyat kepada rajanya.

Persembahan ucapan berikutnya pula, merupakan ikrar taat setia daripada pihak rakyat jelata dan penjawat awam negeri yang diwakili oleh YAB Menteri Besar Pahang. Beliau ditimbali oleh YAB Setiausaha Kerajaan Negeri Pahang dan seorang wakil rakyat, menghadap dan menyembahkan ucapan sebagaimana berikut:

“Kami bagi pihak ahli majlis kerajaan, ahli-ahli Dewan Perundangan Negeri Pahang, pegawai-pegawai kerajaan, dan rakyat Negeri Pahang mengucapkan syukur kehadiran Allah S.W.T di atas kesempurnaan istiadat pertabalan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Tuanku dan Duli Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Pahang yang telah dijalankan dengan penuh kebesaran dan adat istiadat negeri Pahang”

(Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975)

Petikan di atas merupakan persembahan ucapan daripada YAB Menteri Besar Pahang selaku ketua pentadbiran negeri. Penelitian mendapati kata ganti nama diri pertama ialah ‘*kami*’ merujuk kepada ahli majlis kerajaan, pegawai-pegawai kerajaan dan penjawat awam negeri. Hal ini berbeza dengan ucapan YAM Tengku Arif Bendahara yang membahaskan diri sebagai ‘*patik*’ dan ‘*patik-patik*’ dalam petikan sebelumnya. Berikutnya, aspek perbahasaan di antara raja dan rakyat pula dapat dilihat dalam titah baginda, iaitu

“Beta mengucapkan setinggi-tinggi terima kasih kepada paduka adinda beta YAM Tengku Arif Bendahara dan orang tua beta YAB Dato’ Menteri Besar Pahang di atas ucapan tahniah dan juga ikrar taat setia dari pihak kerabat-kerabat dan orang-orang besar beta dan bagi pihak kerajaan serta rakyat beta sekalian. Di saat yang gilang-gemilang dan yang penuh sejarah ini beta berseru kepada semua lapisan rakyat beta supaya sentiasa berusaha dengan sepenuh-penuhnya ke arah menjadikan negeri ini sebuah negeri yang makmur, aman dan sentosa. Sesungguhnya pada saat yang bersejarah ini, beta tidak seringkali melupakan segala jasa dan pemerintahan Seri Paduka Ayahanda beta Al-Marhum Sultan Abu Bakar Ri’ayatuddin Al-Mu’adzam Shah yang telah bersemayam di atas takhta dan singgahsana kerajaan negeri Pahang Darul Makmur selama lebih kurang 42 tahun ini. Seterusnya beta berdoa semoga Allah mencucuri akan rahmatnya ke atas roh Al-Marhum Seri Paduka Ayahanda beta itu. Beta juga berdoa kehadiran Allah S.W.T semoga beta sentiasa diberi petunjuk dan perlindungan dalam apa jua urusan pemerintahan beta semasa bersemayam di atas takhta dan singgahsana kerajaan

negeri Pahang. Dan akhirnya beta bersyukur ke hadrat Allah di atas kesempurnaan pertabalan beta pada hari ini”

(Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,1975)

Petikan di atas menunjukkan penggunaan kata ganti nama diri diraja iaitu ‘beta’. Dalam bahasa istana, ‘beta’ hanya digunakan oleh raja yang memerintah terutamanya dalam majlis-majlis rasmi (Nik Safiah et. al.,2019). Dalam hal ini, Sultan Pahang membahaskan YAM Tengku Arif Bendahara sebagai ‘*paduka adinda beta*’ manakala baginda membahaskan YAB Menteri Besar Pahang sebagai ‘*orang tua beta*’. Kata ganti nama ‘*paduka adinda beta*’ merujuk kepada YAM Tengku Arif Bendahara yang merupakan adinda kepada KDYMM Sultan. Manakala, ‘*orang tua beta*’ merujuk kepada Menteri Besar Pahang. Menjadi satu kelaziman kepada raja pemerintah membahaskan pegawai tertinggi negara dan negeri seperti Perdana Menteri, Menteri Besar, menteri-menteri atau orang besar-besar sebagai ‘*orang tua beta*’. Manakala, pada pihak Perdana Menteri, Menteri Besar, dan orang besar-besar pula, mereka membahaskan diri mereka sebagai ‘*patik hamba tua*’ (Sa’ad Shukry, t.t.). Seterusnya, titah baginda merujuk kepada KDYMM Sultan Abu Bakar sebagai ‘*Al-Marhum Seri Paduka ayahanda beta*’. Perkataan ‘arwah’ digunakan kepada orang biasa atau rakyat yang telah meninggal dunia. Di negeri Pahang, perkataan ‘*silah*’ digunakan bagi orang besar-besar yang telah meninggal dunia (Temubual Bahazlan,2020). Walau bagaimana pun, dalam konteks raja pemerintah, perkataan ‘*Al Marhum*’ digunakan merujuk kepada diri baginda Sultan. Walaupun telah meninggal dunia, rujukan gelaran ‘*Seri Paduka*’ masih digunakan bagi menghormati gelaran tubuh KDYMM Sultan Abu Bakar.

Dalam petikan titah ini juga, dapat dilihat ciri-ciri umum bahasa istana, iaitu wujudnya unsur gelaran seperti ‘*Seri Paduka Baginda*’, ‘*Duli Yang Maha Mulia*’, dan ‘*Yang Amat Mulia*’. Kebiasaannya, gelaran diraja ialah bentuk bahasa yang digunakan bersama dengan nama seseorang. Lazimnya gelaran diraja hadir sebelum nama, tetapi dalam konteks seorang raja yang telah mangkat, perkataan Al-Marhum dinyatakan sebelum gelaran tubuh. Ciri-ciri rujukan kehormat juga wujud dalam petikan di atas yang memaparkan kata ‘*Yang Berhormat*’.

Sorotan terhadap penggunaan bahasa istana dalam pelaksanaan istiadat diraja negeri Pahang membuktikan bahawa bahasa istana masih relevan dengan perkembangan sosial masyarakat moden dewasa ini. Kekuatan bahasa Melayu yang menjadi asas kepada laras-laras bahasa yang sedia ada membuktikan bahawa bahasa ini memaparkan kecerdasan dan kepintaran bangsa Melayu (Teo Kok Seong,2017). Hal ini turut menggambarkan kreativiti bangsa Melayu disamping membuktikan kefahaman mereka tentang alam dan kehidupan sekeliling. Oleh itu, walaupun tampil dengan fungsi yang pelbagai, bahasa istana berupaya memperkukuh kedaulatan institusi diraja melalui peranannya yang tersendiri.

Pertama, sebagai medium memperkukuh hubungan kekerabatan. Kegemilangan sesebuah pemerintahan tidak sekadar bergantung kepada kebijaksanaan raja memerintah dari segi pentadbiran semata-mata, tetapi turut dipengaruhi oleh segolongan birokrasi yang menyokong kewibawaan raja tersebut. Sejarah membuktikan bahawa salah satu faktor kegemilangan Kesultanan Melayu Melaka ialah kebijaksanaan Tun Perak mentadbir dengan barisan pembesar yang hebat seperti Hang Tuah yang tidak sahaja gagah, bijaksana, malah mahir dalam strategi komunikasi. Penelitian terhadap institusi diraja Melayu menunjukkan pola perkahwinan di antara sesama keluarga diraja yang akhirnya membentuk satu kumpulan pentadbir dalam kerajaan sedia ada (Ismail,2009). Seorang raja lazimnya melantik Bendahara, Temenggung atau Laksamana dalam kalangan waris atau kerabat terdekat. Hal ini bagi mengelakkan sebarang unsur khianat atau cubaan mengambilalih kuasa dari mana-mana pihak. Seorang raja amat menjaga hubungan di antara sesama kerabat dan raja dari negara luar bagi kelangsungan pemerintahan. Komunikasi di antara pemerintah direkodkan dalam Sulalatus Salatin (A. Samad Ahmad,1971) yang memerihalkan cara berbahasa di antara sesama kerabat diraja walaupun dari berlainan negeri dalam salah satu peristiwa yang berlaku:

“Semasa Bentan dirajai oleh raja perempuan, Permaisuri Iskandar Shah. Raja Perempuan ini memerintah setelah suaminya mangkat dan tiada meninggalkan seorang putera melainkan seorang puteri bernama Wan Seri Beni. Pada suatu ketika Permaisuri Iskandar Shah bersama puterinya Wan Seri Beni akan didatangi tetamu asing dari Palembang bernama Sang Sapurba. Setelah Permaisuri Iskandar Shah mendengar khabar itu, maka baginda pun menitahkan Perdana Menteri yang bernama Indera Bupala dan Aria Bupala menjemput Sang Sapurba. Maka Permaisuri Iskandar Shah bertitah kepada Indera Bupala dan Aria Bupala, “Jikalau raja itu tua, katakan adinda empunya sembah, dan jika ia muda, katakan kekanda empunya salam, dan jika ia kanak-kanak, katakan bonda empunya salam”

Peristiwa di atas memerihalkan penggunaan bahasa istana di antara sesama kerabat diraja walaupun dari luar lingkungan negeri yang sama. Perbezaan kerajaan dan pemerintahan tidak menghalang penggunaan laras bahasa istana yang digunakan dalam perhubungan di antara sesebuah pemerintahan dengan pemerintahan yang lain. Jelas, adab dalam menyantuni perbezaan usia digambarkan dalam petikan di atas. Manakala penambahan akhiran dari ‘adik’ kepada ‘adinda’, ‘ibu’ kepada ‘bunda’ pula cenderung menimbulkan suasana saling menghormati di antara satu sama lain (Asmah,2016). Begitulah tertibnya adab dan perbahasaan di antara seorang raja dengan raja dari kerajaan yang lain. Selain daripada perbahasaan di antara seorang raja dengan raja dari negara lain, Hikayat Hang Tuah (1965) turut memperihalkan perbualan di antara sesama keluarga, iaitu:

Setelah dilihat oleh Raden Mas Ayu dan Raden Bahar ayahanda baginda datang, maka dipegangnya tangan ayahanda baginda lalu dibawa duduk dekat bonda. Maka kata Raden Bahar, “Sungguhkah ayahanda hendak pergi ke Majapahit?” Maka sahut raja, “Sungguh tuan” seraya dicitumnya anakanda baginda lalu diribanya. Maka berkata Raden Bahar, “Patik hendak pergi, hendak meminta pada nenda kuda putih yang pandai menari”.

Memandangkan penutur dan pendengar berasal daripada golongan diraja, maka bahasa dalam situasi ini memperlihatkan unsur-unsur bahasa istana. Penggunaan kata ganti nama diri yang terdapat dalam petikan ini ialah ‘patik’, ‘baginda’, ‘ayahanda’, ‘anakanda’, ‘nenda’ dan ‘bonda’. Kepentingan penggunaan kata ganti nama diri yang tepat menjadi ukuran keakraban dalam perbahasaan (Abdul Razak,2002). Justeru, dengan perbahasaan istana dalam kalangan keluarga diraja, bahasa ini menjadi medium memperkukuh hubungan kekerabatan yang sedia ada.

Secara kesimpulannya, bahasa istana berperanan penting sebagai kaedah komunikasi antara sesama keluarga diraja, antara raja dengan pembesar, dan antara raja dengan raja dari negara berbeza. Hal ini kerana, bahasa istana tergolong dalam variasi bahasa halus iaitu bahasa yang digunakan dengan sopan dan tertib serta dituturkan dengan sangat teliti dalam menyampaikan mesej dan perasaan (Zaaba,1965). Dilihat dalam konteks yang lebih luas, bahasa istana bukan sahaja mengungkapkan laras bahasa yang sama, malah turut menggambarkan ketelitian dan ketertiban tutur kata serta perilaku yang secara tidak langsung mengukuhkan lagi hubungan kekerabatan dalam sesebuah pemerintahan.

Kedua, membezakan status golongan memerintah dan yang diperintah melalui undang-undang larangan (sumptuary law) dalam perbahasaan. Perkataan daulat merupakan istilah Arab ‘*daulah*’ yang bermaksud kuasa pemerintahan sesebuah kerajaan. Dalam bahasa Yunani pula, disebut sebagai ‘*superanus*’ yang bermaksud agung atau tertinggi, manakala ‘*sovereignty*’ dalam bahasa Inggeris membawa takrifan negara yang mempunyai kuasa penuh terhadap pemerintahan. Secara umumnya, daulat dikaitkan dengan kuasa, kerajaan serta empayar dinasti pemerintahan sesebuah negeri dan negara. Dalam konteks pemerintahan, daulat menjadi unsur pengiktiraf secara lisan atau tulisan (piagam) kepada individu atau kelompok bagi melaksanakan atau menegakkan kuasa atau wibawa ke atas masyarakat yang menduduki negara atau negeri tersebut (Muhammad Yusoff, 2008). Dalam usaha menegakkan kuasa terhadap rakyat, institusi diraja tidak dapat lari daripada undang-undang larangan atau ‘*sumptuary law*’. Undang-undang larangan ini adalah undang-undang atau peraturan yang dikenakan ke atas rakyat sebagai usaha membezakan status seseorang raja pemerintah dengan rakyat biasa (Awang Azman,2013). Amalan masyarakat Melayu tradisi mentaati peraturan larangan seperti larangan pemakaian barangan kemas, berpakaian serba kuning, memiliki rumah bertiang, dan memiliki

peralatan harian diperbuat daripada emas. Disamping itu, terdapat larangan dan peraturan yang dikenakan ke atas rakyat jelata dalam berbahasa. *Hukum Kanun Pahang* (Yaakub Isa, 2003) dalam Fasal 2, menjelaskan peraturan berbahasa seperti berikut:

“Pada menyatakan hukum bahasa segala Raja-raja. Adapun bahasa itu lima perkara yang tiada harus dikata oleh yang lain daripada raja-raja itu; Pertama ‘titah’, kedua ‘patik’, ketiga ‘murka’, keempat ‘kurnia’, kelima ‘anugerah’. Maka, ada pundi rumah kampung dan balai sendiri dapatlah berkata-kata demikian itu. Jika tiada dibunuh hukumnya, dari kerana bahasa itu tiadalah dapat laku pada seorang jua pun yang lain daripada Raja-raja itu. Dan demikian, jikalau seseorang dianugerah Raja sesebuah negeri anak sungai, maka tiada harus orang sungai itu berkata lima perkara itu. Jikalau dikatanya demikian itu, atau menjunjung duli atau buat surat titah, maka dibunuh hukumnya”

Petikan ini memaparkan perkataan-perkataan yang hanya boleh dituturkan kepada golongan raja, serta kerabat terdekat sahaja. Hatta, seorang rakyat yang dianugerah pelbagai kurniaan oleh raja sendiri pun, tidak layak untuk menuturkan perkataan-perkataan tersebut. Antara perkataan khusus dalam bahasa istana ialah ‘santap’, ‘beradu’, ‘gering’, ‘mangkat’, ‘perkenan’, ‘ulu’, ‘titah’, ‘bersemayam’, ‘bersiram’, ‘murka’, ‘anugerah’, ‘masyghul’, ‘jemala’, ‘kaus’, ‘singgahsana’, ‘makam’, ‘diputerakan’, ‘nenda’, dan ‘berangkat’. Sebagai akibat daripada pelanggaran ini, seseorang itu hendaklah menjunjung duli, dan kemungkinan besar hukuman bunuh ke atas orang yang menggunakan bahasa tersebut (Yaakub Isa, 2005). Hal ini jelas menunjukkan bahawa bahasa istana mempunyai kedudukan yang tersendiri dan larangan penggunaannya menjadi undang-undang atau adat yang membawa kepada hukuman.

Dilihat daripada perspektif berbeza, walaupun bahasa istana jelas menggambarkan dua status sosial yang berbeza, dan merupakan peraturan larangan, namun bahasa ini merupakan satu adab dan tatacara yang diterima dan diakui sehingga ke hari ini. *Adat Raja-Raja Melayu* (Tardjan, 1964) memperincikan cara berbahasa yang penuh dengan kesopanan di antara dua status ini,

Jika kita berkata-kata dengan raja, seperti kita bertanya akan khabar ayahnya atau saudaranya atau anaknya demikianlah bunyinya “Patik harap akan diampuni, apakah khabarnya Duli Paduka Ayahanda?” Jika saudaranya muda, kita tanyai, “Apakah khabar Paduka Adinda itu?”, Jika saudara tua, kita tanyai, “Apakah khabar Paduka Kakanda?”. Jika anaknya yang patut akan menggantikan kerajaannya kita tanyai, “Apakah khabarnya Paduka Anakanda itu?” Jika yang bukan akan menggantikan kerajaan, boleh kita katakan dengan kata, “Apakah khabarnya Tuanku Patik itu? Yakni yang boleh disebut namanya.

Petikan di atas memperlihatkan cara berbahasa dengan kata ganti nama yang tertib dan tepat. Terdapat penambahan kata ‘paduka’ sebagai menghormati kedudukan kerabat diraja serta penekanan terhadap kedudukan kerabat sebagai waris takhta atau sebaliknya. Kesimpulannya, masyarakat Melayu sejak dahulu lagi sudah melazimi bahawa terdapat stratifikasi sosial dalam masyarakat dan had-had eksklusif raja berbanding rakyat jelata. Oleh itu, walaupun penggunaan bahasa istana tertakluk kepada peraturan larangan berbahasa (sumptuary law) bagi rakyat jelata, namun laras bahasa ini telah diterima sebagai adat resam yang diwarisi dan dipatuhi secara turun-temurun.

Ketiga, pengukuhan hubungan diplomatik melalui bahasa istana dalam warkah-warkah melayu lama. Bahasa istana tidak sahaja berlangsung dalam komunikasi berbentuk fizikal, bahkan terdapat banyak warkah-warkah Melayu lama yang menggunakan laras bahasa ini. Abdul Razak (2002) menjelaskan bahawa warkah Melayu mempunyai genre tersendiri dan memiliki ciri tertentu yang tidak dimiliki oleh teks-teks lain seperti bentuk, teknik dan kandungannya. Oleh hal yang demikian, sebagai laras bahasa yang telah lama dipertuturkan dalam kalangan masyarakat Melayu khususnya pembesar dan kerabat, bahasa istana merupakan perbendaharaan yang mapan dan kekal dengan ciri-ciri yang khusus sehinggalah ke hari ini.

Penggunaan bahasa istana dalam warkah-warkah Melayu lama merupakan antara catatan bertulis paling awal yang dihasilkan oleh masyarakat Melayu. Lazimnya warkah-warkah ini ditulis di dalam istana dengan pelbagai tujuan seperti wacana perhubungan antara kerajaan, pembesar

dengan pembesar, dan antara pembesar dengan pentadbir kolonial. Warkah perhubungan di antara kerajaan dan pembesar-pembesar banyak merujuk kepada warkah rasmi bagi tatacara pentadbiran dan pemerintahan (Abdul Razak,2002). Selain daripada itu juga, terdapat warkah diplomatik di antara Kesultanan Melayu dengan kerajaan luar berhubung dengan aspek pemerintahan, dasar-dasar dan hubungan diplomatik di antara kedua-dua pihak (Collins,1997).

Penggunaan bahasa istana juga tidak terhad kepada pembesar atau golongan istana sahaja, malah pentadbir kolonial turut menggunakan bahasa istana dan tulisan Jawi bagi tujuan perhubungan dengan pihak istana (Siti Hawa,1997). Contohnya, sepucuk Warkah Pengurniaan Darjah Knight Grand Cross of the Most Distinguished Order of Saint Micheal and St George (G.C.M.G) daripada King George V kepada KDYMM Sultan Abu Bakar Ri'ayatuddin Al-Muadzam Shah Ibni Al-Marhum Sultan Abdulah Al-Mu'tassim Billah pada 1 Jun 1953 yang membawa gelaran '*Sir*'. Warkah ini ditulis dalam tulisan Jawi dan menggunakan bahasa Melayu (Istana Pahang,1953). Jika diteliti, ayat yang digunakan bagi kata ganti nama kedua kepada raja ialah '*Seri Paduka sahabat kita*'. Manakala kata ganti nama pertama yang digunakan ketika membahasakan diri baginda King George V sendiri ialah '*kita*'. Hal ini membuktikan bahawa, pihak kolonial Barat turut menggunakan bahasa istana dalam semua dokumen-dokumen rasmi di antara kerajaan.

Keempat, pengukuhan kedaulatan raja melalui elemen pengulangan, pemulukan dan pendinaan. Pengukuhan konsep kedaulatan raja mempengaruhi kesantunan berbahasa rakyat biasa dengan wujudnya ciri-ciri pengulangan, pemulukan dan pendinaan (Nik Safiah *et al*,2019). Ciri-ciri pengulangan yang dimaksudkan ialah penggunaan satu bentuk yang sama, baik perkataan atau rangkai kata secara berulang kali. Perkataan yang seringkali diulang dalam bahasa istana ialah '*Ampun tuanku beribu ampun, sembah patik mohon di ampun*'. Dalam perbahasaan di antara raja dan rakyat, perkataan ini akan dinyatakan berulang kali dari awal sehinggalah berakhirnya majlis atau istiadat mengadap tersebut (Tengku Asmawi,2020). Di antara perkataan lain yang sering diulang dalam perbahasaan istana ialah perkataan '*junjung*' iaitu '*menjunjung kasih*', '*menjunjung titah*' dan '*menjunjung duli*'. Perkataan sembah turut digunakan dengan meluas dan berulang kali seperti '*sembah salam*', '*berdatang sembah*' dan '*berkirim sembah*'.

Seterusnya, ciri-ciri pemulukan dan pendinaan wujud dengan ketara dalam perbahasaan sama ada secara rasmi atau pun tidak rasmi. Pemulukan membawa maksud perbuatan memujuk atau menyanjung yang ditujukan kepada raja dengan kata-kata yang muluk-muluk (Asmah,2016). Dalam erti kata lain, perkataan yang mengangkat dan memuji seseorang dengan kata-kata pujian dan sanjungan yang sesuai dengan tarafnya. Unsur pemulukan diri diraja jelas dalam beberapa perkataan seperti '*Duli Yang Maha Mulia*' dan '*Kekal Karar Bersemayam Di Atas Takhta Singgahsana Kerajaan Negeri*'. Perkataan '*maha*' menggambarkan taraf paling tinggi dan kemuncak dalam mengangkat darjat dan taraf seseorang, dan sering dipadankan dengan perkataan '*mulia*' yang bermaksud suci dan tinggi serta merupakan gelar kepada semua raja-raja di Malaysia. Pemakaian gelar ini bermula dari '*Kebawah Duli Yang Maha Mulia Seri Paduka Baginda Yang Di Pertuan Agung*' diikuti oleh raja setiap negeri yang turut memakai gelar '*Kebawah Duli Yang Maha Mulia*'.

Pendinaan pula adalah daripada perkataan hina dina, iaitu kata-kata yang merendahkan diri orang yang bercakap dalam hubungannya dengan raja atau orang yang lebih tinggi tarafnya (Amat Juhari,1989). Dalam hal ini, pendinaan bermakna merendahkan taraf orang yang berkata-kata tersebut dan secara tidak langsung mengangkat taraf orang yang disanjung itu. Jelas dalam bahasa istana, rakyat biasa tidak sekadar membahasakan diri sebagai '*hamba*' dan '*patik*', malah turut menambah ungkapan yang semakin merendahkan tarafnya apabila perkataan kata ganti nama diri tersebut ditambah dengan perkataan seperti '*patik pacal yang hina*' dan '*hamba yang hina*'. Terdapat juga beberapa perkataan yang lebih menonjolkan unsur pendinaan ini seperti '*di bawah telapakan duli tuanku*' dan '*dibawah cerpu duli tuanku*'. Perkataan '*duli*' membawa maksud '*debu*'. Oleh itu, '*menyembah duli*' membawa maksud rakyat biasa hanya layak menyembah debu sahaja dan tidak layak menyembah tubuh badan seorang raja (Asmah,2016). Hal ini kerana, masyarakat mengangkat raja pada kedudukan yang tinggi dan mulia. Penelitian mendapati, istilah '*menjunjung duli*' merupakan satu istiadat hanya kepada KDYMM Sultan sahaja, dan dijalankan hanya bertujuan menjunjung kurnia gelaran tubuh, dan menzahirkan atau memperbaharui semula taat setia kepada raja memerintah. Istiadat ini dilakukan dengan beberapa gerakan dan langkah kaki seperti duduk bertelut, bangkit berdiri, mengangkat sembah, dan seterusnya melangkah ke

singgahsana bersalaman dengan raja yang bersemayam di takhta (Carta Alir Istiadat Menjunjung Duli,2019). Jika diteliti dalam bahasa istana, kedua-dua ciri pemulukan dan pendinaan ini saling melengkapi kerana perbahasaan istana ini bertujuan memartabatkan raja yang berdaulat, dan pada masa yang sama menolak kedudukan rakyat ke taraf yang jauh lebih rendah dari martabat seorang raja (Abdul Razak,2002). Walaupun begitu, masyarakat Melayu sejak dulu lagi menerima kedua-dua ciri ini sebagai sanjungan dan lambang taat setia rakyat kepada rajanya.

Kelima, bahasa istana sebagai lambang keperibadian rakyat menyantuni raja. Pengukuhan unsur keperibadian sosial (*social character*) menjadi asas pekerti dan peribadi orang Melayu sejak zaman berzaman. Justeru, tidak hairanlah jika simbiosis hubungan di antara raja dan rakyat memaparkan unsur kesopanan dan kesantunan dalam hubungan di antara dua golongan ini (Hashim *et al*,2018). Orang Melayu mentafsirkan kesantunan berkait rapat dengan tiga aspek keperibadian seseorang iaitu perangai, tutur kata dan hati budinya. Oleh itu, bahasa yang dituturkan berperanan selari dengan tingkah laku dan perbuatan penuturnya (Hashim Musa,2012). Perbahasaan istana yang khusus ini dizahirkan dengan perbuatan seperti kesantunan dalam tingkah laku dan kesantunan berpakaian. Malah, apa yang menarik dalam tatacara mengadap, penggunaan bahasa istana disekalikan dengan tatacara mengangkat sembah, tunduk hormat atau menjunjung duli dan duduk dalam keadaan merendah diri di hadapan raja (Mokhtar *et.al*,1971). Seandainya duduk di kerusi, adalah dilarang sama sekali untuk bersilang kaki dihadapan raja kerana dianggap tidak manis dankurang adab. Ketika berdiri di hadapan raja pula, seseorang itu hendaklah berdiri tegak, kedua-dua kaki dirapatkan dan kedua-dua belah tangan dirapatkan di sisi tubuh. Kedudukan seperti ini menggambarkan rasa hormat dan menyantuni raja serta mengelakkan rasa bermegah-megah di hadapan baginda. Angkat sembah pula dilakukan tatkala keberangkatan raja, ketika memulakan bicara dan sebelum bergerak meninggalkan majlis (Temubual Bahazlan,2020). Kesantunan berpakaian pula ditonjolkan melalui peraturan berpakaian di Balairung Seri iaitu tidak berpakaian sedondon atau pakaian berwarna kuning, memakai destar atau tanjak, dan berselendang bagi wanita (Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang,2020). Warna putih dan kuning merupakan warna diraja dan rakyat sekeliannya ditegah daripada berpakaian dengan warna-warna tersebut. Peraturan berpakaian masih dilaksanakan di mana-mana majlis istiadat atau majlis keberangkatan raja dan masih diamalkan sehingga ke hari ini. Justeru, kad jemputan kepada tetamu diraja telah menetapkan peraturan berpakaian yang perlu dipatuhi dalam sesuatu majlis istiadat.

Perkataan yang digunakan apabila berbahasa dengan raja ialah perkataan yang tertib dengan penghormatan terhadap diri raja tersebut atau orang yang dekat dengan baginda. Sebelum memulakan bicara, seseorang akan memohon maaf terlebih dahulu dengan perkataan '*Ampun Tuanku*'. Ini merupakan kebiasaan dalam perbahasaan di antara rakyat dan raja (Temubual Wan Wahid,2020). Setelah itu barulah diteruskan dengan hajat atau pertanyaan. Gelaran dan pangkat seseorang itu juga sangat diambil kira ketika perbahasaan dengan raja atau kerabat. Gelaran bagi waris ganti pula berbeza dengan gelaran kepada putera atau puteri yang bukan waris ganti.

Orang Melayu sangat memberi perhatian kepada aspek budi pekerti dalam kalangan masyarakatnya. Terdapat adab dalam berbahasa yang perlu dipatuhi oleh orang Melayu bagi memperlihatkan sama ada seseorang itu sopan dan berbudi bahasa atau pun tidak (Jamaliah,2005). Nilai kesopanan ini dapat dilihat dalam perbahasaan di antara rakyat dan raja. *Adat Raja-raja Melayu* (Tardjan,1964) memperincikan kaedah menyantuni dan menegur kesilapan raja sebagaimana berikut:

“Bermula jika ditanyai raja pada kita di hadapan majelis, “Salahkah kataku itu?” Maka jika salah sekalipun, pada saat itu hendaklah kita sembahkan “Yang seperti titah itu sebenarnya Tuanku”. Tetapi kemudian apakala tiada banyak orang, maka baharulah kita sembahkan pula mana pendapat-pendapat kita sebenar-benarnya. Di dalam pada itu, jika pekerjaan yang menghendaki lekas di hadapan majelis itu, maka hendaklah kita persembahkan satu ciri tersurat didalamnya seperti pendapat kita, supaya difikirkan raja. Inilah adatnya”

Secara asasnya, bagi perbahasaan sesama rakyat biasa, perkataan '*hamba*' digunakan oleh orang yang mempunyai kedudukan sosial yang lebih rendah daripada orang yang diajak bercakap. Begitu juga yang berlaku pada penggunaan kata ganti nama diri pertama dalam bahasa istana iaitu '*patik*', '*patik-patik sekalian*' dan ganti nama diri kedua seperti '*Kebawah Duli Tuanku*', '*Paduka ayahanda*' dan '*Paduka anakanda*'. Walau pun kata ganti diri kedua untuk raja disebut '*Tuanku*' namun permulaan bicara perlu dimulai dengan '*Kebawah Duli Yang Maha Mulia Tuanku*' diikuti dengan perbahasaan '*tuanku*' untuk hal yang seterusnya (Temubual Wan Wahid, 2020) Hal ini bagi menyantuni sifat mulia seseorang raja tanpa meninggalkan gelaran tubuh baginda. Dapatlah diringkaskan, bahasa istana tidak sekadar berfungsi untuk tujuan komunikasi, malah lebih dari itu, bahasa ini menggambarkan adab dan pekerti orang Melayu sepanjang zamannya.

Keenam, bahasa istana sebagai lambang intelektual Melayu. Istana dalam Alam Melayu bukan sekadar sebuah bangunan persemayaman raja semata-mata, tetapi merupakan satu kompleks yang lengkap dengan bangunan seperti Balairong Seri dan Balai Penghadapan yang menjadi ruang pentadbiran kerajaan dimana semua pembesar membincangkan dan memutuskan segala hal ehwal rakyat jelata (Halim et al,2018). Justeru, tidak hairanlah jika istana memainkan peranan besar dalam pemerintahan seseorang raja. Selain daripada peranan istana sebagai pusat pemerintahan, istana turut berperanan sebagai pusat intelektual terutamanya pusat kepengarangan pada zaman tersebut. Sehingga ke hari ini, sebahagian besar pengetahuan tentang sastera bertulis Melayu adalah berdasarkan kepada salinan manuskrip yang masih tersimpan di istana Melayu pada masa dahulu (Ding Choo Ming,1997). Istana tidak sekadar menyimpan penulisan hasil pengarang-pengarang diraja malah turut memperluas kerja penyalinan naskah-naskah Melayu terutamanya dari seluruh nusantara dan Timur Tengah. Kebanyakan karya Melayu seperti *Sulalatus Salatin*, *Adat Raja-raja Melayu*, *Tajus Salatin* dan *Bustanul Salatin* adalah hasil kepengarangan yang dinaungi istana (Raja Hamzah,1997). Oleh itu, penghasilan karya ini juga tidak dapat lari daripada menggunakan bahasa istana sebagai bahasa penulisan. Walaupun penggunaan bahasa istana dalam sesetengah karya tidak digunakan secara menyeluruh, atau dalam erti kata lain hanya merujuk kepada hal ehwal raja dan istana sahaja, namun laras bahasa yang digunakan tersebut memadai untuk memberikan satu tamsilan terhadap raja, hal ehwal diri baginda dan pemerintahannya. Justeru tidak hairanlah, hasil kepengarangan yang dinaungi istana ini mencapai satu tahap kesusasteraan yang tinggi. Dilihat daripada segi kepentingan sosial jangka panjang, naungan istana ini menjadi kesinambungan kepengarangan, kesarjanaan dan kebudayaan turun-temurun (Ding Choo Ming,1997). Hasilnya, istana menjadi pusat skriptorium manuskrip Melayu. Banyak warkah diplomatik di antara Kesultanan Melayu Melaka dengan kerajaan luar bukan sahaja menjadi bukti kegemilangan Kesultanan Melayu Melaka malah ia juga menjadi bukti bahasa Melayu atau khususnya bahasa istana telah melangkaui zamannya dan merentas persada antarabangsa (Annabel, 2002). Hal ini dibuktikan dengan pelbagai penemuan manuskrip Melayu lama yang tersimpan di perpustakaan dan arkib di luar negara.

Penelitian dari aspek sosiologi mendapati, bahasa istana ialah unsur yang tidak wujud secara fizikal (Azhar,1987). Berasaskan kepada kenyataan tersebut, bahasa istana boleh dikategorikan sebagai budaya bukan benda (non material culture). Menurut Louis (2015) budaya bukan benda ini mempamerkan perlakuan sosial yang menjurus kepada memahami keadaan sosial dan perilaku seseorang atau sesebuah masyarakat pada ketika itu. Hal ini selari dengan penelitian terhadap bahasa istana yang menjadi warisan tidak nyata yang masih dipertahankan sehingga ke hari ini. Bahasa istana juga melambangkan kearifan tempatan (local genius) masyarakat dalam mewujudkan satu bentuk komunikasi yang tertib dan mampu menyampaikan mesej dengan tepat.

KESIMPULAN

Perubahan dalam tingkahlaku sosial masyarakat Melayu melihat bagaimana institusi diraja berdepan dengan kemodenan. Seiring dengan keperluan semasa, berlaku perubahan dan penambahbaikan dalam tatacara istiadat. Justeru, sebagai salah satu elemen penting istiadat diraja, bahasa istana juga mengalami keadaan yang sama. Terdapat banyak perbendaharaan diraja yang sudah tidak digunakan lagi baik dalam tatacara istiadat, majlis rasmi mahupun dalam komunikasi seharian. Hal ini kerana, banyak kata, rangkai kata, dan kalimat daripada bahasa lama menjadi

ganjil dan tidak sesuai digunakan dalam latar dan konteks baharu (Teo Kok Seong,2011). Penelitian terhadap beberapa istiadat yang dilaksanakan di Istana Pahang mendapati, penggunaan bahasa istana dalam istiadat diraja masih utuh walaupun tiada sebarang pertambahan perkataan baru yang wujud. Realitinya, sehingga kini bahasa istana masih digunakan, bukan sahaja dalam istiadat dan upacara di istana, malah kerabat secara umumnya masih menggunakan sebahagian daripada kosakata yang sedia ada.

Kesimpulannya, budaya Melayu melihat cara berbahasa tidak sahaja tertumpu kepada komunikasi yang sedang berlangsung, malah menjangkau aspek lain yang lebih luas. Perbincangan tentang bahasa istana ini tidak sekadar merujuk kepada aspek bahasa semata-mata malah selari dengan pelakuan yang tertib, cara berpakaian yang sopan, dan tingkah laku yang penuh pekerti. Secara intrinsiknya, perbendaharaan ini melambangkan rasa hormat dan taat setia rakyat dalam mengangkat kewibawaan raja pemerintah yang memegang amanah menjaga waadat yang telah sedia dimeterai.

PENGHARGAAN

Kedua-dua penyelidik adalah Felo Penyelidik Pusat Kajian Sejarah dan Tamadun Al-Sultan Abdullah (AL-ASAR), Kuantan, Pahang dan merakamkan penghargaan kepada AL-ASAR atas inisiatif penyelidikan ini.

BIBLIOGRAFI

- A Samad Ahmad (Peny.) (2019). *Sulalatus Salatin – Sejarah Melayu*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Abdul Razak Karim. (2002). *Aspek Penggunaan Bahasa Dalam Warkah-warkah Melayu Lama: Satu Kajian*. Kuala Lumpur: Universiti Malaya
- Adat Istiadat Diraja Negeri Terengganu Darul Iman*. (2019). Pejabat KDYMM Sultan Terengganu Darul Iman
- Ain Nadzimah Abdullah, Chan Swee Heng dan Muhammad Nor Firdaus Wahidon. (2017). Sejarah dan Perkembangan Bahasa Melayu dlm *Bahasa Melayu – Pusaka Warisan*. Kuala Lumpur: Jabatan Warisan Negara
- Annabell Teh Gallop.(1997). A 17th Century Malay Miscellany: Two New Discoveries in the British Library dlm *Tradisi Penulisan Manuskrip Melayu*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia
- Asmah Haji Omar. (2016). *Bahasa Diraja –Edisi Baharu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Asmah Haji Omar.(1992).*The Linguistic Scenery in Malaysia*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Atur cara Tadbir Istiadat Pertabalan Sultan Pahang Kelima, di Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang, 1975
- Awang Azman Awang Pawi. (2013). Sumptuary Law dan Pembentukan Sejarah Melayu makalah dibentangkan dlm *Seminar 400 Tahun Sulaltus Salatin*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Bahazlan bin Osman (Orang Besar Enambelas). Temubual pada 14 Julai 2020, jam 3:00 petang di Pejabat Setiausaha Kerajaan Negeri Pahang, Kuantan, Pahang.
- Buku Cenderamata Istiadat Pertabalan KDYMM Sultan Pahang Kelima Sultan Haji Ahmad Shah Al-Mustain Billah Ibni Al-Marhum Sultan Abu Bakar dan KYMM Tengku Ampuan Pahang pada 5-9 Mei 1975. Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang
- Cabutan Minit Mesyuarat Jumaah Pangkuan Negeri Pahang ke-42 pada 19 April 1975, jam 9:00 pagi di Wisma Sri Pahang, Kuantan.

- Dokumentari RTM sempena Istiadat Pertabalan KDYMM Sultan Pahang pada tahun 1975 dari koleksi FINAS Kuala Lumpur
- Ding Choo Ming. (1997). Skriptoria Melayu: Tinjauan Umum dlm *Tradisi Penulisan Manuskrip Melayu*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia
- Halim Ibrahim dan Norhasni Zainal Abidin. (2018). *Istana Pahang*. Serdang: Universiti Putra Malaysia
- Hashim Haji Musa, Normahdiah Sheik Said, Rozita Che Rodi dan Siti Sarah Ab Karim. (2012). Hati Budi Melayu: Kajian Keperibadian Sosial Melayu ke Arah Penjanaan Melayu Gemilang, dlm GEMA Online, *Journal of Language Studies*, Vol 12 (1)
- Ismail Azman Omar. (2009). *Perkahwinan dan Kekeluargaan Raja-raja Melayu dalam Sejarah Melayu*. Shah Alam: Karisma Publication.
- James T Collins. (1997). Ciri-ciri Bahasa Melayu abad ke-17 dlm *Tradisi Penulisan Manuskrip Melayu*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia,
- Jelani Harun. (2010). *Perbandingan Adat-istiadat Kesultanan Melayu-Jepun Berdasarkan Naskah Klasik*. Selangor: Dewan Bahasa dan Pustaka
- Kad Jemputan ke Istiadat Pertabalan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Sultan Pahang dan Duli Yang Maha Mulia Tengku Ampuan Pahang di Istana Abu Bakar, Pekan pada 8 Mei 1975
- Mokhtar Daud, Abu Bakar Taib dan Ali Muhammad. (1971). *Peraturan Adat Istiadat Diraja Negeri Pahang*, Pejabat KDYMM Sultan Pahang
- Muhammad Yusoff bin Hashim. (2008). Daulat: Satu Persepsi Sejarah dan Budaya dlm *Polemik Sejarah Malaysia*, Kuala Lumpur: Arkib Negara Malaysia.
- Nik Safiah Karim dan Rozita Che Rodi. (2019). *Bahasa Istana D'Raja Kelantan:Mercuri Kegemilangan Budaya*. Kota Bharu: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Raja Hamzah Raja Yunus. (1997). Peranan Institusi Istana Riau dalam Tradisi Penulisan Manuskrip dlm *Tradisi Penulisan Manuskrip Melayu*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia
- Sa'ad Shukry. (tanpa tahun). *Kamus Adat Istiadat Melayu*. Peterchong Publication
- Siti Hawa Haji Salleh. (1997). Alatulis Melayu Tradisional dlm *Tradisi Penulisan Manuskrip Melayu*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia.
- Tardjan Hadidjaja. (1964). *Adat Raja-raja Melayu*. Kuala Lumpur: Penerbitan Pustaka Antara Tatacara Istiadat Menjunjung Duli yang dikeluarkan oleh Jumaah Pangkuan Diraja Negeri Pahang (merujuk Buku Atur cara Istiadat Persembahan Ikrar Taat Setia dan Menjunjung Duli Sempena Memuliakan Sambutan 40 Tahun Pemerintahan Sultan Pahang pada 10 Mei 2014).
- Tengku Asmawi Tengku Hussin. Temubual pada jam 10:00 pagi, 4 Julai 2020 di Coffee House, Zenith Hotel, Kuantan, Pahang
- Teo Kok Seong. (2013). Raja Menurut Perspektif Masyarakat Bukan Melayu di Malaysia dibentangkan dalam *Kolokium Diraja Pahang: Daulat Tuanku*, 20-21 April 2019. Pekan: Lembaga Muzium Negeri Pahang
- Wan Wahid bin Haji Wan Hassan. (2019). Adat Istiadat Diraja Pahang dlm *Kolokium DiRaja Pahang: Daulat Tuanku*, 20-21 April 2019. Pekan : Lembaga Muzium Negeri Pahang.
- Wan Wahid bin Wan Hassan. Temubual pada 4 Mac 2021 di Royal Pahang Golf Club, Teluk Cempedak, Kuantan, Pahang

Warkah Pengurniaan Darjah Knight Grand Cross of the Most Distinguished Order of Saint Micheal and St George (G.C.M.G) dan Knight Commander of the Most Distinguished Order of St Micheal and St George (K.C.M.G) kepada KDYMM Sultan Abu Bakar Ri'ayatuddin Al-Muadzam Shah Ibni Al-Marhum Sultan Abdulah Al-Mu'tassim Billah oleh Kerajaan Inggeris

Yaakub Isa. (2003). *Hukum Kanun Pahang*. Kuantan: Perbadanan Muzium Negeri Pahang

Yaakub Isa. (2005). Kerajaan dan Kesultanan Melayu Pahang: Dalam Teks Hukum Kanun Pahang dlm *Prosiding Seminar Antarabangsa Kesultanan Melayu Antarabangsa: Sejarah dan Warisan*. Pekan: Lembaga Muzium Negeri Pahang.

Zainal Abidin Ahmad. (1965). *Pelita Bahasa Melayu, Penggal 1*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.